

<https://helda.helsinki.fi>

Tekijänoikeudet, tietosuoja ja tietoturva : vastuullisuutta opetusteknologian käyttöön kielenopetuksessa

von Zansen, Anna

Svenska kulturfonden
2022-10

---

von Zansen , A 2022 , Tekijänoikeudet, tietosuoja ja tietoturva : vastuullisuutta
opetusteknologian käyttöön kielenopetuksessa . julkaisussa R Hilden & M
Luodonpää-Manni (toim) , Glädje i språklärandet . Svenska kulturfonden , Sivut 271-286 . <
https://issuu.com/kulturfonden/docs/sprakundervisning2022latt_ny/270 >

<http://hdl.handle.net/10138/352700>

---

unspecified
publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

11.

Tekijänoikeudet, tietosuoja ja tietoturva – vastuullisuutta opetusteknologian käyttöön kieltenopetuksessa

Anna von Zansen, tutkijatohtori, DigiTala-hanke, Helsingin yliopisto

Tiivistelmä

Artikkelissa vastaan tekijänoikeuksiin, tietosuojaan ja tietoturvaan liittyviin kysymyksiin, joita kieltenopettajat kokemukseni mukaan kohtaavat työssään. Luokkahuoneessa tapahtuvan opetuksen lisäksi otan kantaa etä- ja hybridiopetuksessa tavallisesti esiintyviin kysymyksiin. Tavoitteenani on lisätä tietoa näistä aiheista, jotta opettajat osaavat toimia vastuullisesti ja turvallisesti opetusteknologiaa käyttäessään. Artikkelini avaa aiheeseen liittyvää terminologiaa ja perehdyttää opettajia parhaisiin käytäntöihin.

Asiasanat: kieltenopetus, tekijänoikeudet, tietosuoja, tietoturva, opetusteknologia

Abstract

In the article, I address issues related to copyright, data protection and information security that language teachers face in their work based on my experience. In addition to teaching in the classroom, I take a stand on issues related to distance and hybrid teaching. My goal is to increase knowledge about these topics so that teachers can make responsible choices when using educational technology. The article opens up related terminology and introduces teachers to best practices.

Keywords: language teaching, copyright, data protection, information security, educational technology

Johdanto

Viimeistään koronapandemia pakotti kieltenopettajat jokaisella kouluasteella hyödyntämään opetusteknologiaa päivittäin – luokassa, etänä tai näiden yhdistelmänä hybridiopetuksessa. Opetusteknologialla tarkoitan digitaalisia työkaluja, joita kieltenopettajat hyödyntävät päivittäin työssään eli esimerkiksi sähköisiä oppimateriaaleja, sovelluksia, mobiililaitteita, oppimisympäristöjä ja arviointityökaluja. Artikkelin tavoitteena on auttaa kieltenopettajia tulemaan tietoisiksi teknologiavalinnoistaan ja niihin liittyvistä periaatteista. Kannustan kieltenopettajia myös pohtimaan mahdollisia seurauksia, joita teknologiavalinnoilla saattaa olla. Opiskelijahallinnon ja muun hallinnon sovellukset rajaan tämän artikkelin ulkopuolelle, sillä niihin liittyvät päätökset ja valinnat kuuluvat yleensä rehtorille tai opetuksenjärjestäjälle. Artikkelini keskittyykin pedagogisiin käyttötarpeisiin¹ kuuluviin digitaalisiin työkaluihin, joita käytetään opetuksen tukena oppituntien tai etäjaksojen aikana.

Suomalaiset kieltenopettajat ovat ylpeitä pedagogisesta vapaudestaan. Jokainen opettaja saa vapaasti itse päättää, mitä opetusmenetelmiä ja -materiaaleja hän opetuksessaan käyttää.² Vapauteen liittyy kuitenkin aina vastuuta. Olen itse aloittanut kieltenopettajana 2000-luvulla, joten teknologia on aina ollut osa luokkahuonettani ja mahdollistanut opetuksen myös sen ulkopuolella. Mobiililaitteiden yleistyessä innostuin niiden tuomista pedagogisista mahdollisuuksista. Tuolloin en kuitenkaan miettinyt, mihin opiskelijoiden äänitteet ja muut henkilötiedot tallentuisivat. En osannut huolehtia henkilötietojen suojaamisesta tai tiennyt databisneksestä. Uskon, että moni suomalainen kieltenopettaja samaistuu tarinaani.

Kansainvälisesti verrattuna suomalaisten opettajien ammatillinen itseluottamus on keskimääräistä parempaa myös opetusteknologiaan liittyvissä kysymyksissä.³ Silti tietotyöhön liittyviä täydennyskoulutustarpeita on, ja opettajia kouluttaessani kohtaan jatkuvasti tämän artikkelin aihepiiriin liittyviä kysymyksiä ja väärinymmärryksiä. Tietosuojaan liittyen henkilötietojen keräämistä saatetaan pelätä ja siksi tarpeetta vältellä. Tekijänoikeudet puolestaan ovat keskeisiä kieltenopettajille, sillä he hyödyntävät työssään paljon autenttisia materiaaleja. Kouluissa voi kuitenkin olla omaksuttuna virheellisiä käytänteitä, joita ei ehkä tiedosteta, ja joita voi olla haastava vuosien jälkeen muuttaa. Lisäksi opetussuunnitelman mukaan kielten opiskelijoiden tulisi itse tuottaa monimuotoisia

1. Opetushallitus 2021a.

2. Nieminen 2019.

3. Kumpulainen 2017.

tekstejä, mihin he tarvitsevat opettajiltaan luonnollisesti ohjausta. Kokemukseni mukaan esimerkiksi avoimia sisältöjä käytetään omien tuotosten osana väärin. Opettajat saattavat myös esimerkiksi ajatella, että tietoturvasta huolehtimisen voisi ulkoistaa kunnan it-osastolle. Lisäksi valitettavan usein opettajanhuoneen kahvipöydässä puhutaan arkaluonteisia asioita vaitiolovelvollisuudesta huolimatta. Sovellusten kirjo sekä etä- tai hybridiopetukseen siirtyminen puolestaan tuovat omat lisähaasteensa opetuksen toteuttamiseen tietosuoja, tekijänoikeuksia sekä tietoturvaa kunnioittaen.

Opettajan teknologiavalintoihin liittyykin reunaehtoja. Tässä artikkelissa en käy läpi kieltenopettajan pedagogista verkkotyökalupakkia, vaan esittelen keskeisiä tekijänoikeuksiin, tietosuojaan ja tietoturvaan liittyviä periaatteita. Kun kieltenopettaja hallitsee nämä säännöt, hän osaa valita opetusmenetelmänsä ja käyttää opetusteknologiaa vastuullisesti myös etäopetuksessa.

-
- Opettaja tarvitsee tekijänoikeuksia laatiessaan itse oppimateriaaleja sekä hyödyntäessään muiden laatimia aineistoja.
  - Valtaosa kouluissa käsitellyistä tiedoista on henkilötietoja, joiden käsittelyyn liittyy tietosuoja.
  - Jokaisen tietotyöntekijän on hallittava tietoturvan perusteet.
-

Artikkeli on jaettu edellä esitettyihin kolmeen kokonaisuuteen, jolloin lukija voi halutessaan valita, mihin näistä keskittyy. Opettajan ammattitaitoon kuuluu kaikkien näiden reunaehtojen ymmärtäminen ja sääntöjen samanaikainen noudattaminen.

Opettaja tarvitsee tekijänoikeustaitoja

Tässä luvussa käsittelen tekijänoikeuksia kieltenopettajan näkökulmasta. Keskeisinä lähteitä tässä luvussa ovat Kopioston tekijänoikeuskoulutus⁴ sekä Opettajan tekijänoikeusopas⁵. Tekijänoikeudet ovat nykypäivän kansalaistaitoja, sillä lähes jokainen meistä tuottaa ja jakaa sisältöjä eri medioissa päivittäin. Lisäksi tekijänoikeustaidot ovat osa monilukutaitoa ja vastuullista tieto- ja viestintätekniikan käyttöä.⁶

Opettajan täytyy hallita tekijänoikeudet useasta näkökulmasta, esimerkiksi:

- muiden tekemien materiaalien käyttäjänä,
- opetusmateriaalien tekijänä,
- tekijänoikeustaitojen opettajana⁷
- materiaalien esittäjänä ja jakajana lähi- ja etäopetuksessa sekä
- mahdollisesti tallenteiden tekijänä.

Tekijänoikeus on laissa annettu oikeus teoksen laatijalle.⁸ Tekijänoikeus syntyy automaattisesti, eikä sitä tarvitse erikseen merkitä – oli laatijana sitten opiskelija tai opettaja. Lyhyesti sanottuna se oikeuttaa laatijan päättämään, miten hänen teostaan saa käyttää, eli saako sitä esimerkiksi esittää muille tai kopioida. Se on voimassa tekijän eliniän ajan ja 70 vuotta tekijän kuoleman jälkeen. Lisäksi esimerkiksi valokuvia suojaa aina tekijänoikeuden lähioikeus, joka tosin on lyhyempi (50 vuotta).^{9, 10}

Opettajan laatimat opetusmateriaalitkin ylittävät useimmiten teoskynnyksen. Suomessa opetusmateriaalien tekijänoikeus on tavallisesti opettajalla, ellei toisin ole sovittu esimerkiksi työsopimuksessa tai tekijänoikeuksien luovutussopimuksessa. Samat reunaehdot koskevat opiskelijoiden tuottamia teoksia, jotka kielten opetuksessa voivat olla esimerkiksi esseevastauksia tai vaikkapa videosesityksiä. Opettajalla ei ole oikeutta kopioida

4. Salmela 2020.

5. Toikkanen & Oksanen 2011.

6. Salmela 2020.

7. Salmela 2020.

8. Tekijänoikeuslaki 1961.

9. Salmela 2020.

10. Toikkanen & Oksanen 2011.

opiskelijan teoksia tai esittää niitä julkisesti, ellei asiasta ole yhdessä sovittu. Eteenpäin voi luovuttaa vain itsellä olevia oikeuksia, mikä on muistettava, kun hyödynnetään muiden tekemiä aineistoja osana omia tuotoksia.^{11, 12}

Tekijänoikeuksien lähtökohtia opetuksessa

Paikan päällä tapahtuvassa opetuksessa kyse on niin sanotusta julkisesta esittämisestä, jolloin teoksia saadaan esittää. Koulussa voidaan lukea kirjoja tai kuunnella musiikkia, äänikirjoja, radiota ja podcasteja.¹³ Nettisivujakin saa näyttää esimerkiksi videotykin avulla, mutta elokuvien ja nettivideoiden esittämiseen tarvitaan lupa. Netissä on muistettava lähdekriittisyys: luvatta nettiin laitettuja sisältöjä ei saa esittää.¹⁴ Lisäksi on muistettava, ettei henkilökohtaiseen käyttöön tarkoitettuja palveluita kuten YouTubea, Netflixiä ja Spotifyta saa toistaa suorana opetuksessa. Sen sijaan voidaan ostaa lisenssi yrityksille ja yhteisöille tarkoitettuun palveluun (esimerkiksi Soundtrack) tai käyttää YouTubeen CC-lisenssoituja videoita (Creative Commons -lisensseistä kerron lisää avoimia sisältöjä koskevassa luvussa).¹⁵

Toisin kuin luokkahuoneessa tapahtuvassa opetuksessa, etäopetuksessa opiskelijat ja opettaja eivät ole samassa tilassa, jolloin esittäminen ei ole julkista, vaan opetus tapahtuu verkon välityksellä.¹⁶ Lisäksi jos opettaja löytää opetukseensa sopivan videon, on aina mahdollista pyytää lupa sen käyttöön suoraan videon tekijältä. Luvan pyytämistä ei kannata arastella, sillä olen itse saanut käyttöluvan useimpiin pyytämiini aineistoihin. Linkkien jakaminen on silloinkin sallittua. Voit jakaa suoran linkin artikkeliin, videoon tai ohjelmaan, jota klikatessaan opiskelijat siirtyvät alkuperäiselle verkkosivulle. Linkitetyn aineiston on kuitenkin oltava vapaasti saatavilla verkossa (ei edellytä kirjautumista tai maksuja) ja lähteen on oltava laillinen, kuten edellä todettiin.^{17, 18} Linkkien lisäksi julkistetun teoksen siteeraus eli lainaus on sallittua hyvän tavan mukaisesti. Tämä tarkoittaa, että sitaattien tulee liittyä käsiteltävään aiheeseen, lainaus on sopivan laajuinen (ei kopioida koko teosta) ja mainitaan aina lähde, eli teoksen nimi ja tekijä.¹⁹

11. Salmela 2020.

12. Toikkanen & Oksanen 2011.

13. Toikkanen & Oksanen 2011.

14. Kopiraiittila 2021.

15. Salmela 2020.

16. Salmela 2020.

17. Salmela 2020.

18. Kopiraiittila 2021.

19. Toikkanen & Oksanen 2011.

Toisin kuin yksityiskäytössä, opettaja tarvitsee lähtökohtaisesti luvan muiden laatimien aineistojen käyttöön lukuun ottamatta itsenäistä opiskelua, joka katsotaan yksityiskäytöksi.²⁰

Lupa voi perustua

- tekijänoikeuslakiin (esim. yksityiskäyttö, julkinen esittäminen / käyttö opetuksessa, teoksen suoja-ajan päätyminen)
- oppilaitoksille tekijänoikeusjärjestöltä hankittuun lupaan (kopiointilupa, tv-ohjelmien käyttöluva, musiikin esittämis- ja tallentamisluvat, elokuvien esittämisluvat) tai
- tekijältä / oikeudenhaltijalta saatuun lupaan.

Lisäksi on muistettava, että:

- Sähköisten oppimateriaalien lisenssit ovat itsessään käyttölupia ja
- tekijä voi myös olla julkaissut teoksensa CC-lisenssillä.^{21, 22}

Oppilaitoksille hankitut luvat

Lähes kaikkiin suomalaisiin oppilaitoksiin on hankittu Kopioston kopiointilupa helpottamaan materiaalien käyttöä tavallisessa ja etäopetuksessa.²³ Oppilaitosten kopiointilupa koskee katkelmia painetuista aineistoista sekä verkkosivuista, jotka sisältävät kuvaa tai tekstiä. Kopiointilupa ei siis koske ääntä tai liikkuvaa kuvaa eikä tietokoneohjelmia. Kopiointiluvalla opettajat saavat koota, kopioida, tulostaa ja skannata opetusmateriaalia eri julkaisuista ja nettisivustoilta. Opettaja voi siis esimerkiksi lisätä kuvia ja tekstiä luentokalvoihinsa tai tulostaa verkkolehden artikkelin opiskelijoille. Sallitut sivumäärät vaihtelevat oppilaitoksittain.²⁴

Kopiointiluvalla myös opiskelijat saavat käyttää aineistoja (kuvat, sarjakuvat, kirjat, lehdet, artikkelit, sanoitukset jne.) kielenopiskelutehtävissään. Aineistoja saa jakaa opiskelijoille paperilla, mutta myös digitaalisesti, kunhan ne jaetaan suljetusti omassa oppimisympäristössä (esim. Moodlessa, Teamsissa tai Classroomissa). Lisäksi on tär-

20. Toikkanen & Oksanen 2011.

21. Salmela 2020.

22. Toikkanen & Oksanen 2011.

23. Kopiosto 2020.

24. Operight 2021.

keää huomata, ettei kopiointilupa koske sähköisiä oppimateriaaleja tai työ- ja harjoituskirjoja tai muita aineistoja, joihin on omat lisenssinsä. Etäopetuksessa on kuitenkin sallittua (sekä opettajalle että opiskelijalle) lähettää vastausten tarkistamiseen liittyviä sivuja tehtäväkirjoista.^{25, 26}

Vaikka verkkovideoiden esittämiseen ei ole keskitettyä luparatkaisua, on Opetushallitus hankkinut luvan kotimaisten tv-ohjelmien esittämiseen ja tallentamiseen opetuskäyttöön kanavilta YLE TV1, YLE TV2, YLE Teema, YLE Fem ja MTV3. Yle Areenastakin kotimaisia ohjelmia saa opetuksessa esittää, mutta ei tallentaa, joten ohjelmat voi tarvittaessa jakaa linkkeinä opiskelijoille myöhemmin katsottavaksi. Opetushallituksen lupa ei koske elokuvia, ulkomaisia sarjoja eikä mainoksia, mikä on vieraiden kielten opettajille harmillista.^{27, 28}

Elokvien esittämiseen tarvitaan aina erillinen lupa (kotimaisiin elokuvaan APFI ry, ulkomaisiin elokuvaan Elokuvalisenssi).²⁹ Etenkin videoiden ja elokuvien luvalliseen käyttöön kieltenopetuksessa tulisi kiinnittää enemmän huomiota. Kysymys on ajankohtainen, sillä tätä artikkelia kirjoittaessani tekijänoikeuslainsäädäntöön ollaan tekemässä muutoksia. Videoiden esittämismahdollisuus opetuksessa on yksi käsiteltävistä ehdotuksista.

Opetustallenteiden tekeminen

Etäopetuksen lisääntyessä opetuksesta tehdään enenevässä määrin tallenteita. Edellä esitellyllä kopiointiluvalla saa tehdä tallenteen esimerkiksi etäopetuksesta, vaikka se sisältäisi opetuksessa näytettyä materiaalia. Tallenteita ei yleensä saa julkaista ilman kuvattujen lupaa, joten videolla esiintyviltä opiskelijoilta on muistettava pyytää suostumus.³⁰ Samalla sovitaan, miten ja missä videotallenne julkaistaan ja kuinka kauan video on saatavilla. Jos opetustilanteessa esitetään tekijänoikeuden suojaamia teoksia (verkkosivustoja, oppimateriaaleja), tarvitaan näiden välittämiseksi lupa. Kuten aiemmin todettiin, Kopioston kopiointilupa mahdollistaa opetuksessa esitettyjen kuvien ja tekstien tallentamisen myös videolle. Sen sijaan esimerkiksi musiikin soittaminen ja verkkovideoiden esittäminen tallenteella eivät sisälly kopiointilupaan. Mikäli opetus ei sisällä lainkaan muiden tekemiä teoksia, voi opetusta tietysti tallentaa ja tallenteita julkaista vapaammin.³¹

25. Salmela 2020.

26. Kopiosto 2020.

27. Salmela 2020.

28. Kopiosto 2020.

29. Salmela 2020.

30. Toikkanen & Oksanen 2011.

31. Salmela 2020.

Tekijänoikeuslaki sallii kuitenkin väliaikaisten tallenteiden tekemisen opetustoiminnasta, esimerkiksi jos opiskelija pitää suullisen esityksen ja se halutaan tallentaa arviointia varten. Näitä tilapäisiä tallenteita ei kuitenkaan voi käyttää minkään muun opetusryhmän kanssa pysyvästi, vaan laki sallii vain tallenteiden tilapäisen käytön opetuksessa.^{32, 33} Muiden kuin tilapäisesti käytettävien tallenteiden teossa on huomioitava myös saavutettavuusvaatimukset, jotka koskevat viranomaisia, julkisoikeudellisia laitoksia sekä osaa järjestöistä. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi videotallenteiden tekstittämistä, mikäli ne julkaistaan verkkosivustolla lukukautta pidemmäksi ajaksi. Toistuvasti käytettävien oppimisympäristöjen, verkkokurssien ja opetusvideoiden tulee olla saavutettavia.^{34, 35}

Avoimet sisällöt, Kopiraittila ja Operight

Kieltenopetuksessa tuotetaan paljon erilaisia tekstejä ja esityksiä, joihin tavallisesti sisällytetään monenlaisia eri verkkolähteistä löytyviä materiaaleja. Samat tekijänoikeussäännöt koskevat kuitenkin myös digitaalisia aineistoja, eikä niitä voi sen huolettomammin ottaa käyttöön verkosta. Suosittelenkin opettajia käyttämään avoimia sisältöjä, jotka tekijä on julkaissut esimerkiksi Creative Commons -lisenssillä. CC-lisenssoituja aineistojakin käyttäessä mainitaan teoksen tekijä tai nimimerkki sekä annetaan linkki alkuperäiseen teokseen ja lisenssiin.^{36, 37}

Kunkin aineiston käyttöohjeisiin tulee perehtyä huolella, sillä niissä saattaa olla rajoituksia ja ehtoja. Niin sanotun vapaan käyttöoikeuden sivustoillakin kannattaa arvioida sivuston luotettavuutta ja tarkistaa kunkin kuvapankin käyttöehdot. Turvallisia esimerkkejä kuvapankeista ovat esimerkiksi Pixabay, Pexels sekä Unsplash.com. Myös Kansallislageria on jakanut 12 000 kuvaa tekijänoikeuksista vapaista taideteoksista. Musiikin striimamiseen tai käyttöön videolla tarvitaan lähtökohtaisesti lupa Teostosta tai Gramexista.³⁸ On kuitenkin olemassa musiikkipankkeja, joista löytyy tekijänoikeudesta vapaata tai CC-lisenssoitua musiikkia.

32. Salmela 2020.

33. Toikkanen & Oksanen 2011.

34. Etelä-Suomen aluehallintovirasto 2021.

35. Toikkanen & Oksanen 2011.

36. Salmela 2020.

37. Toikkanen & Oksanen 2011.

38. Salmela 2020.

CC-lisenssien käyttö kuuluu nykypäivän kansalaistaitoihin, joten opettajien tulisi esimerkiksi projektitöissä neuvoa opiskelijoita hyödyntämään avoimia sisältöjä oikein. Avoimien sisältöjen hakeminen onnistuu esimerkiksi Googlen kuvahaussa (ks. asetuksista tarkennettu haku ja valitse käyttöoikeudet-kohtaan Creative Commons -käyttöluvat) sekä Youtube-videoista (ks. videon kuvailutiedot tai suodata hakutuloksista Creative Commons -videot). Myös omien töiden julkaisemista CC-lisenssillä täytyy harjoitella. Opettajan tekijänoikeusoppaassa³⁹ suositellaan oppimateriaaleille CC-BY-SA -lisenssiä, joka edellyttää tekijän nimeämistä ja saman lisenssin käyttöä muunnoksia julkaistessa. Viime kädessä jokainen kuitenkin itse päättää, jakaako omia tuotoksiaan CC-lisenssillä, ja millä lisenssillä. Kannattaa esimerkiksi pohtia, saako materiaalia muokata tai käyttää kaupallisessa tarkoituksessa.

Kopioston ylläpitämään Kopiraittilan opettajan materiaalipankkiin⁴⁰ on koottu runsaasti valmiita muistilistoja ja työpajaohjeita, joiden avulla tekijänoikeuksia ja lähdemerkintöjä voidaan harjoitella kaikilla kouluasteilla. Sivustolla on myös eri kouluasteille tuotettuja pelejä, joiden avulla opiskelijat pääsevät harjoittelemaan tekijänoikeustaitoja käytännössä. Kopiraittila-sivustolla voi lähettää kysymyksiä palautelomakkeen kautta. Kopiosto neuvoo myös sähköpostitse. Lisäksi oppilaitokset voivat tilata Kopiostolta maksuttomia tekijänoikeuskoulutuksia. Toinen hyödyllinen sivusto on Operight-sivusto⁴¹, jossa vastataan opettajan työhön liittyviin tekijänoikeuskysymyksiin napakasti ja käytännönläheisesti. Operight-sivustolla on myös mahdollisuus lähettää kysymyksiä (katso ensin jo kysytyt kysymykset ja vastaukset), tilata täydennyskoulutusta tai osallistua webinaareihin.

Muista ainakin nämä tekijänoikeuksista:

- Tekijänoikeus syntyy automaattisesti.
  - Varmista, että sinulla on lupa käyttää aineistoa.
  - Muista linkittäminen teokseen ja siteeraaminen.
  - Mieti tallenteiden sisältöä ennen julkaisua.
  - Harjoittele avoimien sisältöjen käyttöä.
  - Kopiraittilasta & Operightista saat apua.
-

39. Toikkanen & Oksanen 2011.

40. Kopiraittila 2021.

41. Operight 2021.

Tietosuoja on perusoikeus

Vaikka henkilötietoja koskevia lakeja on ollut aiemmin, tietosuoja nousi julkisuuteen touku-kuussa 2018 voimaan tulleen EU:n jäsenvaltioita velvoittavan tietosuoja-asetuksen myötä. Yleiseen tietosuoja-asetukseen viitataan usein lyhenteellä GDPR (General Data Protection Regulation)⁴². Kouluissa henkilötietojen käsittely liittyy opetuksen järjestämiseen, joten opettajilla on oikeus käsitellä tarpeellisia henkilötietoja opetuslainsäädännön perusteella. Ministeriön parhaillaan päivitettävänä olevan tietosuojaoppaan tarkoituksena on auttaa kouluja tietosuoja-asetuksen noudattamisessa.⁴³ Saatavilla on myös maksuttomia verkosta löytyviä tietosuojakoulutuksia kuten Tietosuojan ABC ja Arjen tietosuoja -verkkomateriaalit.⁴⁴

Käsitteinä tietosuoja ja tietoturva menevät usein sekaisin. Tietosuoja on perusoikeus, joka suojaa ihmisen oikeuksia, vapautta ja oikeusturvaa henkilötietojen käsittelyssä. Tietoturva puolestaan suojaa tietoja, joita esimerkiksi säilytetään eri järjestelmissä (lue lisää seuraavassa luvussa).⁴⁵

Tietosuoja liittyy siis henkilötietojen käsittelyyn. Henkilötiedot tarkoittavat kaikkea tietoa, joista opiskelija on tunnistettu tai tunnistettavissa.⁴⁶ Opettajan työssä näitä ovat esimerkiksi nimilistat, arvioinnit, äänitteet, videot ja kuvat. Kunnan järjestämässä perusopetuksessa opetuslautakunta on yleensä rekisterinpitäjä, joka on vastuussa henkilötietojen käsittelyn suunnittelusta sekä henkilökuntansa ohjeistamisesta. Tietosuojavastaava puolestaan on rekisterinpitäjän (esimerkiksi kunnan) nimeämä henkilö, joka neuvoo opettajia tietosuojalainsäädännön toteuttamisessa ja auttaa esimerkiksi huoltajien tai opiskelijoiden kysymyksiin vastaamisessa.⁴⁷

Opettajan tehtävänä on tutustua annettuihin ohjeisiin ja laadittuihin selosteisiin sekä selvittää opetuksenjärjestäjän tietosuojavastaava. Lisäksi työnantajalta kannattaa pyytää koulutusta ja ohjeistuksia henkilötietojen käsittelyyn, ellei niitä ole jo järjestetty. Opettaja nimittäin vastaa tietosuojan toteutumisesta omassa toiminnassaan. Työnantajan ohjeita tulee noudattaa, ja mahdollisista ongelmista pitää ilmoittaa tietosuojavastaavalle. Kokemukseni mukaan esimerkiksi vaihtolovelvollisuudesta ja tarpeettomien henkilötietojen poistamisesta olisi hyvä keskustella opettajankokouksessa, vaikka tietosuojan periaatteet muuten olisivatkin koulun henkilöstölle tuttuja. Vaihtolovelvollisuus koskee myös palveluntarjoajia, joiden kanssa henkilötietojen käsittelystä on sovittava – tämä on ajankohtaista, mikäli koulussanne käytetään jonkin yrityksen laatimia kielenoppimispelejä.⁴⁸

42. Tietosuojavaltuutetun toimisto 2021.

43. Opetushallitus 2021c.

44. Digi- ja väestötietovirasto 2020.

45. Tietosuojavaltuutetun toimisto 2021.

46. Tietosuojavaltuutetun toimisto 2021.

47. Opetushallitus 2021c.

48. Pönkä 2020.

Käytännössä opettajilta edellytetään muun muassa pitkäjänteisempää suunnitelmallisuutta ja harkintaa työkalujen valinnassa. Opettajan tulee esimerkiksi ennen sovellusten käyttöönottoa arvioida, mitä henkilötietoja sovellus kerää, ja onko kaikkien tietojen kerääminen tarpeen opetuksen järjestämisen kannalta. Löytyisikö tilalle sovellusta, johon ei tarvitse luoda erillisiä tunnuksia ja syöttää niin paljon taustatietoja? Opetuksessa käytettävät sovellukset voisi esimerkiksi lukuvuoden alussa luetella, jotta niiden käytöstä voitaisiin sopia kerralla opiskelijoiden ja huoltajien kanssa. Lisäksi opettajan on hyvä tietää, ettei opetuksen järjestäminen ole riittävä peruste kaikenlaiselle henkilötietojen käsittelylle. Opiskelijan tai huoltajan erillinen suostumus tarvitaan esimerkiksi, kun oppimisanalytiikan perusteella tehdään profilointia, eli ihmisen henkilökohtaisia ominaisuuksia arvioidaan automaattisen käsittelyn avulla.⁴⁹ Kielten opetuksessa automaattista arviointia voidaan hyödyntää esimerkiksi tuottamistaitojen arvioinnissa, kuten esimerkiksi DigiTala-hankkeessa⁵⁰ suunnitellaan.

Mobiililaitteiden yleistymisen myötä opiskelijat käyttävät usein omia laitteitaan kielten opetuksessa. Käytettäessä omia laitteita on muistettava, että internetin käyttöön liittyvä IP-osoitekin on henkilötieto. Kannattaa opetusta suunniteltaessa ottaa huomioon, mitä sovelluksia pyytää opiskelijoita käyttämään kielten oppitunneilla. Lisäksi mobiilistikin käytettävien sovellusten valinnassa on syytä ottaa huomioon palvelujen ikärajat. Ulkopuoliset palvelut edellyttävät usein erillisten käyttösääntöjen hyväksymistä, joten opettajan kannattaa harkita, missä määrin ulkopuolisia sovelluksia voidaan käyttää opetuksessa. Opiskelijoiden henkilötiedot pitää lähtökohtaisesti suojata, etteivät ulkopuoliset pääse niihin käsiksi. Mitä arkaluontoisempia asioita tieto koskee, sitä huolellisemmin tietoja on käsiteltävä.⁵¹

Muista ainakin nämä tietosuojasta:

- Henkilötiedoista opiskelija on tunnistettavissa (videot, äänet).
- GDPR on hyvä asia, se yhtenäistää EU-maiden tietosuojalainsäädäntöä.
- Henkilötiedot ovat arvokkaita: käsittele niitä huolella.
- Tutustu oman koulun ohjeisiin ja selosteisiin.
- Valitse opetuksen kannalta tarpeellisia sovelluksia.
- Opetuksenjärjestäjän tietosuojavastaavalta saat apua.

---

49. Manner 2018.

50. DigiTala 2021.

51. Pönkä 2020.

Opettajat rakentavat tietoturvaa

Tietoturvallisuudella tarkoitetaan tietojen, järjestelmien ja palvelujen suojaamista.⁵² Teknisten toimenpiteiden ohella jokainen teknologian käyttäjänä on avainasemassa tietoturvan toteuttamisessa arjessa. Esittelen seuraavaksi joitakin opettajan työn kannalta keskeisimpiä tietoturvaperiaatteita. Kyberturvallisuuskeskuksen artikkelissa⁵³ annetaan lisää käytännönläheisiä ohjeita tietoturvaan.

Tietoturvaa ei voi ulkoistaa työnantajalle. Keskitetyistikin ylläpidettyjä laitteita täytyy käyttää tietoturvallisesti. Tietotyöntekijänä opettajan tulee huolehtia siitä, että hänen käyttämänsä laite ja siihen asennetut ohjelmat virustorjuntaohjelma mukaan lukien ovat ajan tasalla. Laitteelle kannattaa asettaa pakollinen kirjautuminen ja se täytyy lukita aina huoneesta lähdettäessä. Opettajat käsittelevät päivittäin opiskelijoiden henkilötietoja, joten on harkittava, mitä tietoa tallennetaan minnekkin. Lisäksi tärkeistä tiedostoista on muistettava ottaa varmuuskopiot säännöllisesti.⁵⁴

Avoimien verkkojen sijaan kannattaa käyttää suojattua wifiä – jos sellaista ei ole tarjolla, voi netin jakaa puhelimesta. Lisäksi kannattaa vierailla vain sivustoilla, joissa yhteys on salattu. Salatun yhteyden tunnistaa https-alkuisesta osoitteesta ja lukon kuvasta osoiterivillä. Netissä surffaillessa kannattaa aina harkita linkin luotettavuutta ennen sen klikkaamista. Viemällä hiiren linkin päälle näkee mihin se todellisuudessa johtaa – asialliselta vaikuttavassa viestissä tullut linkkikin voi olla huijausta. Nettiselaimessa kannattaa suosia yksityistä tilaa eli selainta avatessa valitse ”ota salainen tila käyttöön” (engl. *new incognito / private window*), jolloin laitteellesi ei tallenneta evästeitä ym. tietoja. Työasioissa kannattaa käyttää VPN-yhteyttä eli virtuaalista erillisverkkoa (engl. *virtual private network*).⁵⁵

Jos mahdollista, sovelluksissa kannattaa ottaa niin sanottu kaksivaiheinen tunnistautuminen käyttöön, jolloin kirjautumiseen vaaditaan pelkän salasanan lisäksi esimerkiksi kertakäyttöinen koodi tai sormenjälki. Salasanaksi suositellaan nykyään 15-merkkistä salalauseetta, esimerkiksi lorua, joka sisältää myös erikoismerkkejä. Usein luullaan, että mobiililaitteet olisivat vähemmän alttiita tietoturvaan liittyville hyökkäyksille. Menevätkä teknisiin yksityiskohtiin, näin ei ole: kännykkäkin täytyy päivittää ja lukita, eikä epäluotettavia sovelluksia kannata ladata puhelimeen. Kannattaa olla tarkkana: millaisia

52. Opetushallitus 2021a.

53. Kyberturvallisuuskeskus 2020.

54. Pönkä 2020.

55. Pönkä 2020.

käyttöoikeuksia sovellus pyytää? Tarvitseeko sovellus todella kameraa, sijaintitietoja, mikrofonia, oikeutta puheluihisi, ja haluatko ylipäänsä antaa sovellukselle luvan näihin? Entä lähettääkö sovellus käyttäjän tiedot EU:n ulkopuolelle tai myydäänköhän kerätyt tiedot mainostajille? Opettajan kannattaakin miettiä tarkkaan, mitä sovelluksia hän opetuksessaan käyttää, ja erityisesti mitä sovelluksia hän pyytää opiskelijoita lataamaan omille laitteilleen.⁵⁶

Tietoturvaloukkauksella tarkoitetaan esimerkiksi tilannetta, jossa opettaja kadottaa henkilötietoja sisältävän muistitikun. Toisena arkisena esimerkkinä tietoturvaloukkauksista mainittakoon massapostitukset, joissa sähköpostiviesti lähetetään epähuomiossa useammalle vastaanottajalle käyttämättä piilokopio-kenttää. Tällöin kaikki vastaanottajat näkevät toistensa sähköpostiosoitteet, vaikka lähettäjä ei olisi tarkoittanut levittää nimiä ja osoitteita. Viestin sisällöstä riippuen huolimattomasti lähetetyllä massapostilla voi olla kiusallisia ja jopa vakavia seurauksia. Muita esimerkkejä tietoturvaloukkauksista ovat hakkeroinnin tai haittaohjelman uhriksi joutuminen tai käyttäjätietojen vuotaminen. Oleellista olisikin miettiä mahdollisia riskejä ja tietovuodoista aiheutuvia seurauksia etukäteen sekä suunnitella niiltä suojautumista ja niihin reagoimista yhdessä koulun muiden työntekijöiden kanssa.⁵⁷

Muista ainakin nämä tietoturvasta:

- Valitse eri salasana(lause) joka palveluun.
  - Pidä laitteesi ja sovellukset ajan tasalla – myös kännykässä.
  - Mieti ennen kuin klikkaat linkkiä tai asennat uutta sovellusta.
  - Käytä suojattua wifiä tai jaa nettiyhteys puhelimestasi.
  - Ota käyttöön kaksivaiheinen tunnistautuminen sovelluksiin.
  - Pohdi etukäteen riskejä, seurauksia ja niiltä suojautumista.
-

56. Pönkä 2020.

57. Opetushallitus 2021c.

Vastuullisiin valintoihin vaaditaan tietoa, taitoa ja asennetta

Tämän artikkelin tavoitteena on edistää erilaisten digitaalisten työkalujen ja materiaalien vastuullista käyttöä kieltenopetuksessa. Kieltenopettajat käyttävät ja tuottavat eri lähteistä peräisin olevia materiaaleja, jolloin opettajien on itse hallittava tekijänoikeuksiin liittyvät kysymykset. Työn luonteen takia opettajien on myös hallittava tietosuojaan liittyvät periaatteet, sillä kieltenopettajat käsittelevät työssään päivittäin henkilötietoja. Lisäksi tietotyöntekijöiden on yksinkertaisesti osattava toimia ja ajatella tietoturvallisesti nyky-yhteiskunnassa, jossa tietoturvaloukkaukset ovat arkipäivää.

Tekijänoikeuksia, tietosuojaa ja tietoturvaa on myös osattava opettaa opiskelijoille, sillä nämä ovat keskeisiä taitoja nykypäivän tietoyhteiskunnassa. Vieraiden ja toisen kotimaisen kielen osalta tekijänoikeudet linkittyvät esimerkiksi opetussuunnitelman laajaan tekstikäsitykseen ja monilukutaitoon. Laajan tekstikäsityksen mukaan tekstit voivat perinteisen kirjoitetun tekstin sijaan tai lisäksi sisältää valokuvia, ääntä tai videoita. Monilukutaidolla puolestaan tarkoitetaan taitoa käyttää, tuottaa ja tulkita erilaisia tekstejä konteksteissa.⁵⁸

Opiskelijat – sen paremmin kuin opettajatkaan – eivät opi tekijänoikeuksia tai tietoturvallisia ratkaisuja itsestään, vaan niitä täytyy harjoitella. Uskon, että opettajan esimerkin avulla opiskelijat oppivat suhtautumaan henkilötietoihin järkevästi ja kunnioituksella – omia tai muiden henkilötietoja ei levitetä ajattelemattomasti, mutta toisaalta ylivarovaisuuteenkaan ei ole syytä. Parhaiten oppii itse tekemällä, kysymällä ja asioista keskustelemalla. Kun hallitsee peruseriaatteet, on ohjeiden soveltaminen käytäntöön selkeämpää. Vuoropuhelua tarvitaan eri näkökulmien hahmottamiseksi, sillä koulun arjessa vastaan tulevat tilanteet ovat kaikkea muuta kuin yksiselitteisiä. Joissakin tapauksissa työnantaja voi antaa tarkkoja toimintaohjeita, mutta aina tilanteet eivät ole niin mustavalkoisia.

Opettajina meillä on vastuu ja velvollisuus näyttää esimerkkiä opiskelijoille, sillä tekijänoikeuksista, tietosuojasta ja tietoturvasta on tullut nyky-yhteiskunnassa tarvittavia taitoja. Oma osaamista voi kehittää esimerkiksi kouluttautumalla, mutta varsinaisen tiedon lisäksi nykypäivän tietotyössä vaaditaan ennen kaikkea halua toimia oikein ja kestäväällä tavalla. Opettajan näkökulmasta kyseessä on haasteellinen, mutta digiyhteiskunnassa välttämätön kasvatustehtävä.

58. Opetushallitus 2021b.

Lisälukemista kieltenopettajille

- uutiskirje.kopiosto.fi
- opettajantekijanoikeus.fi/
- kopiraittila.fi
- operight.fi
- saavutettavuusvaatimukset.fi
- oph.fi/tietosuojaopas
- tietosuoja.fi
- arjentietosuoja.fi
- kyberturvallisuuskeskus.fi
- harto.wordpress.com/

Lähteet

- Digi- ja väestötietovirasto. 2020.** Digiturvallisuuden verkkomateriaalit. Suomidigi-verkkopalvelu. <https://www.suomidigi.fi/ohjeet-ja-tuki/digitaalinen-turvallisuus/digiturvallisuuden-verkkomateriaalit> (Luettu 25.5.2021)
- DigiTala. 2021.** DigiTala-hankkeen verkkosivut. Helsingin yliopisto. <https://www.helsinki.fi/fi/projektit/toisen-kielen-puhumisen-harjoittelun-ja-arvioinnin-digitaalinen-tukeminen> (Luettu 27.5.2021)
- Etelä-Suomen aluehallintovirasto. 2021.** Saavutettavuusvaatimukset.fi-verkkosivusto. <https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi/> (Luettu 26.5.2021)
- Kopiosto. 2020.** *Kopioston kopiointilupa helpottaa etäopetusta.* Kopiosto. <https://www.kopiosto.fi/kopiosto/kopioston-kopiointilupa-helpottaa-etaopetusta/> (Luettu 23.3.2021)
- Kopiraittila. 2021.** *Opettajan materiaalipankki.* Kopiosto. <https://kopiraittila.fi/opettajalle/opettajan-materiaalipankki/> (Luettu 20.2.2021)
- Kumpulainen, T. (toim.) 2017.** *Opettajat ja rehtorit Suomessa 2016.* Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2017:2. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/opettajat_ja_rehtorit_suomessa_2016_0.pdf (Luettu 25.5.2021)

- Kyberturvallisuuskeskus. 2020.** *Näin pidät huolta tietoturvasta kotona ja työpaikalla.*
<https://www.kyberturvallisuuskeskus.fi/fi/ajankohtaista/ohjeet-ja-oppaat/nain-pidat-huolta-tietoturvasta-kotona-ja-tyopaikalla> (Luettu 22.3.2021)
- Manner, M. 2018.** *Tietosuojan uusi oppimäärä. Opettaja.* 4.5.2018.
<https://www.opettaja.fi/ajassa/tietosuojan-uusi-oppimaara/> (Luettu 18.2.2021)
- Nieminen, A-S. 2019.** *Opettaja.* 5.12.2019. <https://www.opettaja.fi/tyossa/kunnianpalautus-opettajan-perustyyolle/> (Luettu 25.5.2021)
- Operight. 2021.** Operight-hankkeen sivusto. IPR University Center.
<https://operight.fi/> (Luettu 20.2.2021)
- Opetushallitus. 2021a.** *Tietoturva ja -suoja koulussa.* <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/tietoturva-ja-suoja-koulussa#9576c92a> (Luettu 18.2.2021)
- Opetushallitus. 2021b.** *Lukion kielten perusteteksteihin liittyviä käsitteitä.*
<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/lukion-kielten-perusteteksteihin-liittyvia-kasitteita> (Luettu 18.2.2021)
- Opetushallitus. 2021c.** *Tietosuojaopas.* <https://www.oph.fi/fi/tietosuojaopas>
(Luettu 1.10.2021)
- Pönkä, H. 2020.** *Kolme videota digihyvinvoinnista: tietosuoja, tietoturva ja digityöskentely.*
<https://harto.wordpress.com/2020/08/13/kolme-videota-digihyvinvoinnista-tietosuoja-tietoturva-ja-digityoskentely/> (Luettu 19.3.2021)
- Salmela, K. 2020.** *Eettisesti toimiva (etä)opettaja – tekijänoikeudet haltuun!* Kopioston koulutus Helsingin yliopiston kasvatustieteellisessä tiedekunnassa 5.10.2020.
- Tekijänoikeuslaki. 1961.** 404/8.7.1961
- Tietosuojavaltutetun toimisto. 2021.** Tietosuojavaltutetun toimiston verkkosivut.
<https://tietosuoja.fi/> (Luettu 18.2.2021)
- Toikkanen, T. & Oksanen, V. 2011.** *Opettajan tekijänoikeusopas.* Finn Lectura.